

הרב כ. פ. טבורש

שר התורה ועמוד ההוראה

(לזכרו של מרן הג"ר צבי פסח פרנק זצ"ל).

א.

נולד בקובנא בכ"א טבת תרל"ג לאביו הרב יהודה ליב פראנק ז"ל, מחשובי העיר קובנא, שהיה ממיסדי המושבה חדרה (עכשיו עיר) ורבה הראשון. בעודו באבו ובימי ילדותו התנצר הנער במעלליו, ונתגלה כעילוי מקטנותו. בן ארבע עשרה שנה גלה למקום תורה לישיבת טלז המפורסמת ושחה בצמא מתורתו של הגאון ר' אליעזר גורדון זצ"ל והיה מבחירי תלמידיו. לאחר מכן למד בישיבת "כנסת ישראל" בסלובודקה ושמע לקח מפי הגאון ר' איצל מפוניבז', שהאציל עליו מזיו חכמתו ופתח לפניו אופקים חדשים כדרכה של תורה. יחד עם התמדתו העצומה בהיות דאביי ורבא, נתן לבו ונפשו לתורת המוסר, למד גם בישיבת "בית המוסר", שהיה המרכז לבעלי המוסר לפי השטה שיסד הגאון ר' ישראל מסלאנט, התבונן בתורתו וספג לתוכו קוי אורה, דרכי היראה ונתיבי המוסר.

מלא וגדוש בתורה, ביראה ובמוסר, עלה ארצה ביום ד' תשרי תרנ"ג, המשיך את שרשרת למוד התורה, בעצמה מתמדת גוברת והולכת עד שהגיע לרום ערכו ולשיא הדרתו.

הוא הגיע ירושלימה, משאת נפשו מטל ילדותו, שמו הלך לפניו כ"עילוי מיישיבת טלז", ונתקבל בישיבת "תורת חיים" ו"עץ חיים", שם נתפרסם לכח-פורה ולגורם מרכזי בישיבות, וגדולי הישיבות וראשיה הדגישו כי הצעיר הזה, עתיד להיות לצבי תפארת ירושלים.

כששמע רבה של ירושלים דאז, הגאון ר' שמואל סלנט את שמעו, החל לקרבו ותזמינו אצלו לשם שעשוע ושיחה בדברי תורה. והתקשר אתו בקשר נפשי מאד. בשנת תרס"ח הוזמן מטעם גדולי העיר, ראשי ומנהלי הכוללות ובראשם הגר"ש סלאנט ז"ל לכהן פאר בתור חבר הבד"צ הגדול לעדת האשכנזים שהיה בעיר העתיקה בחורבת ר' יהודה החסיד ז"ל, והדבר היה לפלא, שכן היתה זו הפעם הראשונה בתולדות הרבנות וההוראה בירושלים שצעיר לימים, מתמנה למשרה אחראית ומכובדת כזאת. שם בבי"ד הגדול הזה הצטיין בכירור הלכות כפוסק ושופט, ובעל כושר הנהגה ציבורית. בקיאותו הגדולה והישרת בכל חדרי תורה, ופקחותו העצומה בהיות העולם, עשהו לאישיות המרכזית והדינמית בבית הדין. ביתו הפרטי נעשה לתליתלפיות, לבית ועד ולמרכז המיפגשים של גדולי תורה ומעונינים שונים, ויד ביד עם טרדות העיר ועסקי ציבור, לא פסק

פומיה מגרסא, השמיע מדי יום ביומו שעורים חדורי בקיאות וחריפות לפני בחורים ואברכים לומדי תורה, בלי הפוגה, אף בימי זעם ותלאובות-רעב ומצוקה, בגלגולי המאורעות העולמיים.

עם הסתלקותו של הגאון רבה של ירושלים ר' שמואל סלנט, ער"ח אלול תרס"ט ועם מנויו באופן זמני בתור רבה של ירושלים של הגאון ר' חיים ברלין ז"ל שישב על כסא הרבנות עד יום הסתלקותו ביי"ג תשרי תרע"ג, נפל אז כל משא עיר הקודש על שכם הגרצ"פ פרנק ז"ל וכל מילי דמתא עליה רמיא והוא גדל ועצם יחד עם תפקידו. כשפרצה מלחמת העולם הראשונה בשנת תרע"ד שהביאה דלדול, סבל, תלאות ויסורים, גזירות רעות מצד השלטון התורקי, אשר גרם לתנודות של תושבי הארץ וירושלים בתוכה, וגם הגאון ר' יצחק ירוחם דיסקין ז"ל, נשיא בית היתומים, יצא לפתח תקוה עם החמרת המצב, נשאר הגרצ"פ פרנק ז"ל על משמרתו. וכשהטורקים דנהו לגלות עם הגולה לדמשק, הסתתר באחד המרתפים, ועסק בתורה, הלכה למעשה, ולא רצה להינתק מירושלים אף כמלא זיו כל שהוא, באמרו לידידיו: "כל הפורש מירושלים כפורש מן החיים" ו"בזכותה של ירושלים ניצל מן הפורענות". כי על כן, גאונה של ירושלים היה, משומרי חומותיה, אליה הוצמד להלכה ולמעשה, בויקה של גדול ושר ההלכה.

ב.

עם כבוש האנגלים את ירושלים והעמדתה של ארץ ישראל במרכז מאוייה של האומה הישראלית, הועמדה ירושלים בפני מפנה חדש בחייה, והיתה דרושה יד תרופה מדריכה ומכוונת, להוביל את ענייני הכלל והציבור לאפיק הראוי והרצוי, ושוב הועמד הגרצ"פ פרנק ז"ל במרכז החיים התורניים, הצבוריים והנהלתיים, ראשית דאגתו היתה לסדור הרבנות הירושלמית וביזמתו נוסד ועד רבני עליון (בח"מ"ס תרע"ח) בתמיכת ועד הצירים בראשותו של ד"ר ח. ויצמן ובנוכחותו, בהשתתפות הרבנים: אלישר, דיסקין וזוננפלד שהוא עמד בראשו. אחר זמן מה נתמנה לראב"ד הביד"צ הקבוע שמקומו היה בחורבת ר' יהודה החסיד.

כעבור שנה (בי"ג טבת תרע"ט) הוקם ביזמתו יחד עם ידידו הגה"ח מוה"ר ליפמן דוד שוהוקס ז"ל ראב"ד לעדת החסידים ותלמידו של הגאון בעל חידושי הרי"מ ובהשתתפות הרה"ג חיים משה אלישר בן הגאון הראש"ל צ"ש"א ברכה ז"ל, משרד הרבנות שלתוכו נכנסו גם חברי הבד"צ לעדת האשכנזים, פרושים, חסידים והספרדים. משרד זה היה לו אופי כללי, ונעשה להאוטוריטטה הדתית העליונה ביישוב אז.

ג.

עם התמנותו של מרן הרב מהורא"י קוק זצ"ל באלול שנת תרע"ט לרב ואב"ד בירושלים (אגב כדאי לציין, כי כשעלתה שאלת הרבנות הירושלמית בשנת תרע"ט, וראשי ומנהלי המוסדות נתנו עיניהם במרן הרב קוק ז"ל, התנה את קבלת המשרה הזאת רק בהסכמת הגאון רצ"פ פרנק ז"ל ובית דינו) ועם הקמת הרבנות הראשית לארץ ישראל בשנת תרפ"א שהיה בין ראשוני מיסדיה, היתה

עבודת גומלין בין מרן הגאון הרב קוק ז"ל לבין הגרפ"צ פרנק ז"ל, בין בתקופת כהונתו בתור רב ואב"ד בירושלים ובין בתור רב ראשי לא"י.

בהשפעתו, נצטרפו חכמי התורה בירושלים לרבנות הראשית ולבית דין הגדול לערעורין. בימים ההם, אמר, שרואה במוסד הרבני העליון מתן תוקף מרוכז למשפט התורה שלא תהיה הרבנות חומה פרוצה, שכל מי שרוצה ליטול את השם בא ונוטל. כאשר חכמי התורה, שקלו וטרו אם מותר להקים בי"ד לערעורין וביקשו אסמכתא לכך במקורות, בא הרב הגרפ"צ פרנק וצ"ל ופסק להיתרא על סמך הכתוב: «ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע, ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות», מפרש הספורנו, כשהיו ארבע מדרגות, וזו למעלה מזו, ישפוט הקטן ראשונה, והצועק על פסק דינו יצעק אל הגדול ממנו, ומן השני אל השלישי ומן השלישי אל הרביעי, ובזה הכריע למען בית הדין הגדול לערעורין.

הגרפ"צ פרנק ז"ל נבחר למועצת הרבנות הראשית בוועידת היסוד של הרבנות הראשית באספה הבוחרת מב"כ רבני הארץ והקהלות שנתקיימה בימי י"ד, ט"ו, ט"ז אדר בשנת תרפ"א, היה מ"מ בנשיאות הרבנות הראשית, והיה ממש יד ימינו של מרן הגרא"י קוק ז"ל, ואחד מעמודי התווך שכל כנסת ישראל בארץ ישראל נשענת עליו, הראה גם פעלתנות יתירה בשטחים שונים בצבוריות היהודית וכן היה ער לפעולה ולטיפול בבעיות הרבנות בערי הארץ וביישוביה.

ושוב עם טרדותיו בתור ראב"ד בירושלים וראש מורי הוראה, שהעסיקו אותו ממש מאור הבוקר עד שעה מאוחרת בלילה בלי הפוגה ומנוחה, וביתו היה חומה מהמון אנשים ועבודה רבה, בכ"ז היה מתגבר כארי בשקידת התורה, והיה ראש המדברים בכל מקום בברור כל השאלות המתחדשות בהלכה, ולבו ער לכל מי שפונה אליו.

עם הסתלקותו של מרן הרב מוהרא"י קוק ז"ל ביום ב', ג' אלול תרצ"ה, צתהוה חלל ברבנות הראשית, נתאספו מורי ההוראה וחברי הביד"צ, ראשי הישיבות ותלמידיהן, ראשי ומנהלי הכוללות והמוסדות, גבאי בתי הכנסת ואנשים נכבדים ויחידי סגולה שבירושלים והחליטו לבחור בהגצ"פ פרנק ז"ל לרב-רבנו זאב"ד בירושלים וביום ג' כ"ו טבת תרצ"ו נתקיימה חגיגת ההכתרה לכבודו שהשתתפו בה יותר ממאה גדולי הרבנים, סוחרים ואנשים נכבדים מחשובי תושבי העיר ומחוצה לה. ההערצה והאהבה לאישיותו באו לידי בטוי בברכות הלבביות שנשמעו במעמד זה ע"י רבנים חשובים ופרנסי הקהלה, ונמסר לו כתב רבנות, החתומים עליו מגדולי הרבנים, ראשי ומנהלי המוסדות וגבאי בתי הכנסת, וכן נתקבלו דברי ברכה ממשרדי הרבנות בארץ ומרבניהם. במשרתו הגדולה והאחראית הזאת שימש עד יום הסתלקותו.

ד.

עם קום המדינה, בעזרת אלוקי ציון, השתלב בה בכל לב ונפש, בהדגישו בהזדמנויות שונות «תקומת המדינה היא ישועה גדולה לישראל». וכאן תצויינה

שתי עובדות, המראות על גישתו הנפשית למדינה: (א) בימי מלחמת השחרור בירושלים בשעה שעלה הרעיון ביד חלק של צבור, לכניעה חלילה, דחה את הרעיון בכל חוקף ועז באומרו בפסקנות נמרצה: "ירושלים לא תיפול"; (ב) בימי המצור על ירושלים, בשעת ההפגזות העזות ע"י הערבים, שלא עזב אותה אף לרגע, נשאל ע"י האחים א. ד. וכו. טכורש (בני אחיו של כותב הטורים האלו) בעלי מסגריה גדולה בירושלים, להתיר לעבוד בשבת ליצור חלקי נשק שונים לשם הגנת ירושלים, והתיר להם מיד, בהוסיפו שיש כאן מצוה בדבר, ואף נתן להם היתר על כך בכתב.

מבע עמוק ובטוי נמרץ של אהבה והערצה למדינה, אנו מוצאים במכתב הסכמתו בראש הספר "משפט הצבא בישראל" מאת הרה"ג ר' א. צ. רגנשברג (תש"ט), וכך הוא כותב: "סובב הולך על המאורע החשוב שזכינו בהנץ נץ הקמת הצבא הישראלי ע"י ממשלת ישראל החדשה שנתכוננה במעשה ניסים נפלאים שכל עין, רואה בזה יד ההשגחה העליונה הנטויה עלינו לחוננו ולתת לנו מחיה בארץ האבות, שאחרי עבוד עידן ועדנים לגלותנו הממושכת ונאמו גוים אבדו תקותם, קרוב לאלפיים שנה, אשר דם ישראל נשפך כמים המוגרים נתונים למשסה ביד זאבי טרף כשה לטבח יובל, ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, בעצם שנות ראינו רעה, אשר דמוע תדמע כל עין ותסמר שערות ראש על בית ישראל ועל עם ה' כי נפלו כעמיר אחר הקוצר לעיני כל הגוים אשר רוממות השלום בגרונם וחרב פיפיות בידם, והנה פתאום מתוך החושך והערפל הכבד אשר כסה את עין הארץ נתבקעו ניצוצי אור, וכמו השחר עלה על שמי ארצנו הקדושה, וכבוד ה' עלינו זרח להרמת קרן ישראל לעיני הגוים שיכירו וידעו כל יושבי תבל בזכותנו לבנות את בית ישראל בארצנו ורוח הקדים נשא את הצר הצורר מארצנו וממשלת ישראל מתרקמת ומתחזקת בעזר צור ישראל וגואלו מיום ליום עד שהגענו להקמת הצבא בישראל אשר ע"י עשה ה' תשועה גדולה ונמסרו רבים ביד מעטים". כמה מלהיבים הדברים שהם ממש בחינת הימנון נפלא למדינתנו היקרה, ומאז תקומת המדינה ניצב בפני שאלות ובעיות הלכתיות הקשורות במדינה, והוא התעמק בהן, וענה עליהן במסקנות חותכות ובפסקנות. הוא פסק הלכות בארבעה שלחן ערוך, והוא גם פסק בעסקי צבור ובעסקי מדינה לפי ארבעת שלחן ערוך, ולא לבד למקומו יצא, אלא כמעט מכל קצוי תבל הריצו לפניו שאלות הלכתיות ע"י רבנים גדולים, שדרשו את פסק דינו, דעתו ומסקנותיו, אשר לפיהם נהגו למעשה, הוא היה איפא מעמודי ההוראה בתקופת חייו ופוסק הדור.

קו אפייני היה נראה בדרך למודו ובפסקי דיניו והלכותיו: שלא היה גרוע בפני כל והעיו להגיד את דעתו בהלכה ללא התחשבות עם נסיבות שונות ועם מצבים וגישות שונים. ואציק כאן שתי עובדות שהייתי קשור בהן קשר ישיר: (א) בשאלת חליבה בשבת, במושבים ובנקודות היישוב השונות הדתיים, שאלה זו היא חמורה מאד, וגדולי התורה נתחבטו בה בשעתם, ולא מצאו פתרון יש ומתוך היסוסים הלכותיים, ויש מתוך חוסר גישה חיובית בכלל לפתרון כולל לפי ההלכה, והנה פנינו מטעם "חבר הרבנים" למרן הגרצ"פ פרנק זצ"ל, ונענה

לזה, והוציא פסק דין להתיר חליבה בשבת על צבע מאכל. ההיתר הזה אמנם ניתן בדוחק וכך הודגש על ידו, באם אין אפשרות לחלוב על ידי אינם יהודים מטעמי בטחון, וכן ע"י הפסד החלב בחליבה על האדמה, בהיות שיש כאן חשש ערעור מעמדם הכלכלי של היישובים החקלאיים, וביחוד היישובים החדשים, שטרם התבססו. הוראתו נתפרסמה בשעתו ע"י חוזר מיוחד מטעם חבר הרבנים לנקודות הישוב הללו (כמובן שההיתר הזה הוא רק זמני, עד שתכונן החליבה ע"י מכונה אוטומטית חשמלית, לפי שטעון חשמלי בשבת, שכבר הנהיגו בהרבה ממושבים ובקיבוצים הדתיים). בכל אופן, פסק דין נועז זה, התיר את פקעת הבעיה החמורה, שרבעה על יישובינו הדתיים. (החוזר הזה פורסם באחד מספריו של הרה"ג כמוהרא"י זסלנסקי שליט"א "קבץ על יד" ח"ב).

ב) בהיותי בשליחות הרבנות הראשית ומשרד הדתות בשנת תשט"ו בארגנטינה לסדר את השחיטה שם, עבד ייבוא בשר כשר לארצנו, שהיה אז מחסור גדול בבשר, מצאתי שם שהנהיגו בבתי המטבחים, שחיטה כשהבהמה תלויה באויר, מה שלא היה נהוג בארץ ובכל תפוצות הגולה, התנגדתי לזה בכל תוקף ודרשתי שחיטה כשהבהמה שכובה על הארץ, מסרו לי, שכך נהוג בארצות הברית, וכאילו הרבנים הגדולים שם התירו שחיטה תלויה זו, לפנייתי להגרצ"פ באה התנגדותו הנמרצת לצורת שחיטה זו, שיש בה חשש של ניבול אפשרי, מתוך שהשחיטה צריכה להיות נחפזת ומהירה באופן שא"א לפעמים לבדוק אם נשחטו רוב הסימנים, וכן יש חשש של פחד והפחדה של השוחטים. ואכן מתוך העמדה התקיפה הזאת הונהגה שוב שם השחיטה בדרך שכיבה.

הוא היה גם ער לבעיות השעה והדור, פנו אליו מחוגי הציבור השונים והוא לא חת מלהביע את דעתו התקיפה. הוא בירך על האורות בחיי המדינה, אולם קיים גם את ה"לא תגורו", בעת שראה צללים, בהדגישו תמיד "שראשי המדינה חייבים לילך בדרך התורה". בזה התבלט לדמות מופת של רב-רבנן בעל עצמאות רוחנית מובהקת ומוחלטת, שההלכה נר לרגליו ולהליכות חייו.

בכל תוקף בכל לבו ונפשו עמד על כבוד הרבנות הראשית, וניצב בכל עוז ואומץ על משמר טהרתה. ותצויין העובדה הבאה המדגימה את הלך נפשו ורוחו בדבר הרבנות הראשית בקשר עם ההכנות לבחירות החדשות אחרי הסתלקות מרן הרב הראשי הגרא"י הרצוג זצ"ל על כס הרבנות הראשית לישראל, שעוררו תסיסה בקהל הרבנים ובציבור הרחב. בהיותו צמוד למטתו, על ערש הדוי, הריץ אגרת לכנוס הרבנים שהתקיים בת"א ביום ט"ו כסלו תשכ"א, בענין הבחירות לרבנות הראשית, שהשאירה רושם עז והשפיעה על ניסוח החלטותיו של הכנוס. באגרת זו פסק את פסק ההלכה הצבורי האחרון שלו, המשמש כעין צוואה. הוא קובע "שכל מי אשר בשם רב יכונה, לא יצטרף לבחירות ולא יסייע להן בטרם יטכסו עצה כדת מה לעשות, להבטיח את טוהר הבחירות שיהיו הוגנות ומתאימות למוסד העליון של היהדות הדתית"; והוא מוסיף ואומר ש"כל רב וצורב יעזוב ויסיר מלבו נגיעותיו הפרטיות ויחוס על כבוד התורה ולא יעשה דבר נגד הסכמת הרבנים אשר כוונתם רצויה". בכאן הראה פסקנות נמרצת, ושליחות נאמנה, בחינת: "אשר תשים לפניהם", שנתקבלה בהערצה ע"י כל הרבנים המשתתפים בכינוס חשוב זה.

ה.

הוא לא הוציא לאור ספרים בחייו, אולם השאיר אחריו רכוש גדול בכתובים: חידושים וביאורים, פלפולים וציונים בהלכה על הש"ס, הרמב"ם וארבעת חלקי השלחן ערוך, המסתכם לעגשה עגור כרכים, מהם שמונה כרכים על כל ד' חלקי הש"ע, שני כרכים לכל חלק, ושמונה כרכים, על חידושים על הש"ס, פירושים על הרמב"ם, ועוד ועוד, ומלבד כל העוסר התורני הזה שהשאיר אחריו הרי חידושו ופלפוליו, ציוניו ופסקיו בהלכה, פזורים על פני הרבה קבצים תורניים, כתבי-עת פריודיים שיצאו לאור במשך תקופות חייו, בארץ ובתפוצות, מהם שנתפרסמו בתור מאמרים ובהם בתור קונטרסים מיוחדים על נושאים חשובים שונים, שצורפו לספרים, ופיארו אותם בתוכנם ובמשקלם.

נציין במיוחד את חידושו, ברוריו ופסקי הלכותיו המשתרעים על פני חלקי הקבצים של "כרם ציון" שמספרם מגיע "לעגשה עגור". בזה במיוחד שם את נפשו, לבו ועיונו מפני שדנים על מצוות התלויות בארץ, שהיה קשור בהן ממש בכל לבבו ונפשו, מתוך אהבת הארץ שפעמה בלבו ובנפשו, בעקבות דברי חז"ל (בב"ר פט"ז) "וזהב הארץ ההיא טוב, מלמד, שאין תורה כתורת ארץ ישראל". ובין כל הישיבות שעסק בהן בתורה, אם בתור משתתף בלימוד, או בתור ריש מתיבתא החל משיבת "אור חדש" מיסודו של הרה"ג ר' שמואל שטרניס מקרלסרה ז"ל, דרך הישיבות "עץ חיים", "תורת חיים", "כנסת ישראל" מסלובודקה ועוד, העריך והחשיב במיוחד את ישיבת "מדרש בני ציון" הנודעה בעצם ובמטרה: לבידור הלכות א"י, ועמד בראש הישיבה הזאת מאז הווסדה, במשך תקופה ארוכה היה נושא את שעוריו בהלכות התלויות בארץ לפני חכמי הישיבה הרבנים, שהיו בזמנם חברי המדרש, ושעוריו אלה משתקפים מתוך שלש עשרה הכרכים של "כרם ציון" הנ"ל שיצאו לאור מאוסף חידושי חברי המדרש ומכון הרבנים על ידו. מהקונטרסים המיוחדים נציין את הבאים: "קונטרס אחרון" (תרס"ז), "הר צבי" (בשאלת הקרבת קרבנות כשאין בית-המקדש — תרע"ט), "מילי דברכות" (תרצ"ד), "ביאורים לשנויי פירוש רש"י" (תש"א), "ימי הפורים למוקפים ופרושים" (תש"ו) ועוד ועוד.

פרשה מיוחדת מהווה פירושו על ארבעת שלחן ערוך שחלק מהם נדפס בכרכי הטורים של הש"ע, בשם "הר צבי" שיצאו לאור ע"י חברת "מקורות", המכיל חידושים וברורי הלכות לראכה ולמעשה, תשובות תמציות וחוות-דעת על עניני או"ה שנשאל אליהם ענינים נחוצים חיוניים לרבנים ומורי הוראה. בסכמנו את גודל אישיותו מצטיין לפנינו רב-רבנו, גאון מובהק חריף ובקי בכל חדרי התורה, בגלוי ובנסתר שנהירין לו כל הספרות התלמודית בבבלי וירושלמי וכל ספרי הפוסקים הראשונים והאחרונים, ומתוך זה ועיי"ו, אחד מגדולי הפוסקים שבדורנו שעל פיו תישק ההלכה המעשית לכל שלוחותיה, שר התורה דעמוד ההוראה שבית ישראל, בארץ ובתפוצות נשען עליו.

ספרא וסייפא

(לזכרו של הרב מהרי"ל מימון ז"ל)

א.

שתי זרועות חבקו את עולמו של הרב מהרי"ל מימון ז"ל מנעוריו ועד יומו האחרון; שני כחות-נפש הממוזגים יחד, שמהם שאב את לשד חיות התפתחותו והתרוממותו לפסגה נהדרת, שהגיע אליה בימי חייו. שני הגורמים הללו המה: הספר, וארץ ישראל.

בעודו באבו, בשנות הילדות ממש, עלה ונתעלה בתורה ובלמודה בכשרונותיו המצויינים, בתפיסתו הגדולה וזכרונו הנפלא, "כבור סיד שאינו מאבד טיפה", ובעודו ילד כמעט כבר הסתופף בישיבות "בתי היוצר לגשמת האומה". הוא בחר לו דוקא את ישיבות ליטא ואת דרך למודן. למד בוילנא, קובנא, בקבוצות תורניות בסרבניק ונילקי, ויצק מים על ידם של רבנים גאונים גדולים כגון: ר' יחיאל מיכל הלוי אפשטיין, בעל "ערוך השלחן", ר' יצחק דנציג, וקיבל מהם סמיכת-הוראה; כן נסמך ע"י הגאון ר' שלמה הכהן, רבה האחרון של וילנא, ועל ידי הגאון הספרדי ר' חיים חוקיה מדיני, בעל "שדה חמד", ואחרי זה שימש "למגיד מישרים" בעיר מולדתו מרקולשטי (משנת תר"ס—תרס"ד) ונתקבל לרב בעיר אונגני (משנת תרס"ה עד תרע"ג) עד שעלה לא"י.

מחוץ להתעלותו בתורה, נתגלו בו כשרונות ספרותיים ובעודו בנעוריו תפס עט סופרים והראה כחו בספרות-ההלכה, והתבלט אחרי כך בתור סופר ועורך. נסיונו הראשון בספרות התלמודית, היה ספרו "הנותן בים דרך" (תרס"ב), שהוא זכות חריף ובקי איזו היא דרך ישרה בדרכי הלמוד שיבור לו האדם בים התלמוד וכעבור עשר שנים (תרע"ב) הוציא את ספרו השני: "חדר הורתי", שעשו רושם גדול בשעתם, אולם עוד לפני זה, פרסם מאמרים חידושי תורה ורשימות במאספים ובעתונות. בשנת תרס"ז עשה את נסיונו הראשון בעריכה, והתחיל מוציא את הירחון "היונה", שהשתתפו בו גדולי הרבנים בבסרביה, אך לרגל הצנזורה החמורה, נפסקה הופעתו מיד, לאחר צאתה של החוברת הראשונה. בהמשך הזמן התחיל כותב מאמרי מחקר ודברי ספרות בשאלות ציוניות.

צמידתו ואהבתו לספר, עשו אותו לאיש הספר ממש, מימי נעוריו עד לפטירתו עסק ברכישת ספרים בכל מקצועות ההלכה, האגדה, המוסר, החסידות ועוד ועוד, בלהט עז ומסור השתדל לנצל כל הזדמנות לרכישת ספרים, ומהם יקרי ערך ויקרי המציאות, דפוסים ראשונים, אינקונאבילים, כתבי-יד עתיקים

וחשובים מסוגים שונים, יחידים בעולם, ומילא מהם את ספריתו הגדולה שהגיעה ליותר מארבעים אלף טפסים, וממנה נשפוט על גדלותו הוא למקצועותיה וסוגיה, בעקבות הגדרתו השנונה של רבי יצחק קנפנטון ז"ל (אחד מגדולי חכמי התורה בספרד בדור שלפני הגירוש, המכונה הגאון מקסטיליא) האומר: "אין חכמתו של אדם מגעת אלא עד כדי ספריו". כי על כן הספרים שנרכשו על ידו מתוך חיבה נפשית להם, לא היו מונחים סתם על מדפיהם לשם קישוט, אלא עברו על ידו במעבדת רוחו ומוחו, אין כמעט ספר שלא הוסיף עליו מציוניו, הארותיו, הערותיו, בגליונותיהם מן הצד. הודות לכשרונותיו הגאונים, נקלטו הספרים כמעט במוחו, והיה ממש כאנציקלופדיה חיה, וחנות מזוינת אוצר בלום שנדיר למצא בקי נפלא כמותו בזמן הזה. ומתוך שקידה, למוד ועיון בספרים, הגיע הרב מהרי"ל מימון ז"ל לחבר ספרים בהלכה ואגדה, ובמקצועות שונים שבתורה ויהדות, ויחד עם זה לערוך ספרים, קבצים, כתבי עת, בגלותו על ידי זה הגינונים והסממנים הספרותיים המובהקים, שבהם נחן משחר חייו. לפנינו שורה ארוכה של ספרים, ונציין רק הספרים המרכזיים: "הנותן בים דרך", "חדר הורתיו", "חגים ומועדים", "למען ציון לא אחשה" (בשלשה חלקים) הציונות הדתית והתפתחותה, דיוקנאות של מעלה, יחוסי תנאים ואמוראים, "שרי המאה" (יצאו לאור ששה כרכים), "מדי חודש בחודשו" (יצאו לאור שמונה כרכים), "הנגידות בישראל", "ארצנו", "הבונים הראשונים".

במשך חמש עשרה שנים ערך את השבועון "התור", כלי מבטאו של המזרחי, ומשנת תרצ"ז ואילך הוא עורך את הירחון "סיני", ועד פטירתו הוא הגיע לכרך מ"ט. גולת הכותרת של הרב מהרי"ל מימון בעריכה, הרי הם הקבצים החשובים, רבי הכמות והאיכות שערך: "ספר שמואל" על הגאון ר' שמואל מוהליבר (תרפ"ג) "רמב"ם" (תרצ"ה) "אזכרה" לזכר מרן הרב מהורא"י קוק זצ"ל (חמשה כרכים — תרצ"ז—תרצ"ח), "רב האי גאון" (תרצ"ח) ספר היובל לד"ר בנימין מנשה לוי (ת"ש) ר' יהודה הלוי (תש"א) ספר רש"י (תש"א), ספר היובל להגרמ"א עמיאל (תש"א), זכרון לנשמת הגאון ר' אברהם יצחק הכהן קוק (תש"ה), ספר המזרחי (תש"ו), ספר הגר"א (תשי"ד), "תולדות הגר"א" בשתי מהדורות (תש"ט), "רבינו משה בן מימון" (תשי"ד), מלבד מאות המאמרים בעברית וביידיש, שהתפרסמו בכתבי עת שונים, כגון: לפי א"ב אהל מועד, ארשת, במישור, הדביר, הדואר, ההד, היונה, המזרחי, העברי, העולם, הפועל המזרחי, הפסגה, הצופה, הדור, הצפירה, התור, זרעים, "התורה והמדינה", כנסתנו, לוח ירושלים, "מזרח ומערב", "נרות שבת", סיני, קול המורה, קרית ספר, שורות, "די יודישע שטימע", "דער מזרחי וועג", "מזרחי ביולטין" — ועוד, מהם בשמו המפורש, ומהם בפסבדונים הספרותיים, כגון: אבו-גאולה, אבי גאולה, אבי גואל, בן אברהם, בן-נון, י. ל. בן-נון, מאן דהו, פליא, פלאי, סתם ספרא, רב כהנא, ולציון מיוחד ירשם, המפעל הכביר שהקים והיה מנהלו עד יומו האחרון זהו: "מוסד הרב קוק", ע"ש מרן הגרא"י קוק זצ"ל, שנוסד בשנת תרצ"ו, ע"י מוסד זה יצאו לאור אם על ידי הוצאה באופן ישיר, ואם ע"י סיוע למחברי הספרים כחמש מאות ספרים בכמה

ממקצועות התורה והיהדות, והם מהווים ספריה חשובה, לתועלת לומדי תורה, חוקריה ושוקדיה.

ב.

הגורם השני: אהבת ארץ ישראל. מיום שעמד על דעתו קיננה בלבו, אהבה וכמיהה עזה לארץ ישראל ולבנינה, ההתעוררות למען ציון וירושלים לקחה שבי את נפשו, ובעודו מתעמק בלמודי תורה, בהיכלי ישיבות ליטא התמסר בכל עוז רוחו לציונות הנאמנה, לעבוד ולמשא, למען בנין ציון ולמערכה הציונית בעם ישראל.

נפשו גחלים תלהט, ובנועם מדברותיו, עורר והלהיב, שילהב והחדיר בלב ההמון, את האהבה ואת העשייה לארץ ישראל; בעירתו הקטנה החל, ובערי הסביבה ובבסרביה כולה המשיך, לנאום ולדרוש, לשכנע ולהשריש את החובה להתעורר ולפעול למען בנין ציון וירושלים. לזה היה דרוש בזמן שהוא תנופה ותעוזה יוצאות מן הכלל, שכן הרבה רבנים ואדמורי"ם ועסקנים חרדים שונים, התיחסו בשלילה לתנועה הציונית ולהתעוררות לציון, הוא היה נכנס לויכוחים, לסיוף דברים ולמאבק, ולמרות ההתנגדות החריפה, לא נרתע לאחור. והצליח לפלס לו נתיב בלבבות שומעיו ומקשיביו הרבים, והכניס רבים תחת כנפי המחשבה והמעשה של הציונות התוססת, מראשית יצירתה והמשכה, בחיי הכלל והפרט.

ומכאן לראשית צעדיו בתנועת המזרחי, אשר לכל בה חיי רוחו ונשמתו, זכפי שהיה רגיל על לשונו לומר: "לא אני נכנסתי למזרחי, אלא המזרחי צבנס לתוך-תוכי, היה לעצם מעצמי ובשר מבשרי ונעשה חלק מגופי ונשמתי..." זמשנכנס בה, ובהיותו מראשוני מיסדיה ויוצריה היה לאחד ממנהיגיה הדגולים והמכוונים דרכיה ונתיבותיה.

הוא השתתף באסיפת היסוד של "המזרחי" בוילנה (כ"ה כ"ו אדר תרס"ב) זבועידת לידה (כ"ז—כ"ט אדר תרס"ג) ותפס בהן עמדה חשובה. וגדולה היתה התרגשותו ממעמד ועידת המזרחי, כהבעתו במכתב מיוחד בתיאורה במלים חמות ורגשניות, שנצטט כאן אילו משפטים ממנו: "לא אוכל, לא אוכל בשום אופן לקבץ את רעיוני, מחשבתי והגיוני, לתת דו"ח לעצמי, למצער, ע"ד אספתנו הקדושה, הן נפשי מרחפת בעולם שכבר עבר, בדור שאולי כבר נשכח לרבים מאחינו בני ישראל, אך אנכי לעת כזאת הנני זוכר היטב את הדור מלפני אלפים שנה: הנני מתאר לי עתה את הכנסת הגדולה, שהיתה אז, ובטח שאלו אז רבים שלא זכו לראות בעיניהם את הכנסיה, את השאלה הידועה בזמננו: מה פעלה הכנסיה? מאה ועשרים זקנים, חכמים ונביאים התאספו, התכנסו, אבל מה הועילו? הנני מטה את אזני להקשיב תשובת הכנסיה, והנני שומע בת-קול, קלא סגיא, פתקא דנפיל משמיא, וכתוב בה: הרבה פעלו: רבות הועילו! חוקה חקקו, החלטות החליטו, וההחלטות מה רוממות, מה נשגבות: "הוו מתונים בדין", "העמידו תלמידים הרבה", "ועשו סיג לתורה"; וההחלטה המשולשת הזאת החליטה גם הכנסיה המזרחית, גם אספתנו שבה זמנו רבנים, גאונים, חכמים וסופרים, חסידים ואנשי מעשה, החליטה: "הו

מתונים בדין", אתם המתנגדים לרעיוננו הקדוש, הו מתונים! אל תוציאו משפט מעוקל על תנועה קדושה ורוממה! ואתם הציונים "העמידו תלמידים הרבה", דברו השכם ודבר על לב העם, עבדו לטובת עמנו וארצנו, ויחד עם זה עשו סיג לתורה!... ככה מסתמנים ראשוני הצעדים של הצעיר, שהתגלם לאישיות דינמית ומכרעת בתנועת המזרחי.

ג.

על פני מרבד חייו של הרב מהרי"ל מימון ז"ל, יש לסמן שלש תקופות: א) תקופת הבראשית, של נצנוץ הרעיון הציוני-מזרחי, נביטתו והתקמותו לעור-ובשר, ולפעולות ממשיות ודינמיות בבנין הארץ ותחיתה. ב) תקופת-חייו ופעולותיו בארץ ישראל, מיום עלייתו עד קום המדינה. ג) מיום קום המדינה — בעזרת אלקי ציון — השתתפותו בממשלה ופעולותיו בה ובעבורה עד היום האחרון לחייו.

עם השתתפותו הערה, כאמור, בשתי הועידות המזרחיות בוילנה ובלידה, אשר שימש בתור פעיל ומדברן בהן, מתחילה פעולתו המקיפה בשטח העבודה הארגונית של המזרחי, אשר נכנס בה בלהט נשמתו, לא חסך כל יומה ומרץ, נדד ממקום למקום, בהקמת ארגוני המזרחי, ובין הועידה הראשונה בוילנה לוועידה השניה בלידה, ז"א: במשך שנה בלבד, הצליח המזרחי לרכז סביבתו כמאתיים ועשר אגודות במדינת רוסיה לבד, ורב חלקו היה בזה של הרב מימון ז"ל בהיותו נבחר בועד התעמולה ובידעו לכלכל את התעמולה ברב כשרון ואומץ-לב הדרוש.

המזרחי התחיל להתפשט ולפור פארותיו גם מעבר לגבול לידתו והקמתו — ברוסיה. נוסדו אגודות מזרחיות באנגליה, בגליציה, בגרמניה, וגם באונגריה ושוויץ, והספיק גם לעבור ארחות ימים, הגיע עד ארצות הברית, וקנה גם שם לכבות רבים: כן נוסדו בארץ ישראל שתי אגודות מזרחי בירושלים וביפו, והיה צורך לרכז את הפעולה העולמית. לשם זה התקיימה הועידה העולמית הראשונה של המזרחי בפרשבורג בימי י"ב אלול תרס"ד, ושם הופיע הרב מ. במלא קומתו המעשית והפוריה, הוא היה הרוח החיה ואחד המארגנים והמרכזים של הועידה, והיה המרצה על נושא-מפתח: "על עבודת התעמולה". נושא המדבר בעדו, הועידה הצליחה ברוב משתתפיה, ולמרות ההתנגדות מצד גורמים קנאים קיצוניים שיצאו גם בכתבי פלסטר, השתתפו בה כמאה צירים ובהם רבנים גדולים, והרב מימון ז"ל נבחר במרכז העולמי הראשון, שחלק אחד היה בפראנקפורט, וחלקו האחר ברוסיה. מני אז היתה עבודתו כסולה, בשטח עבודתו הארצית ברוסיה, ועוד, ובשטח עבודתו העולמית, ובשני השטחים הללו הראה ערות ומסירות יוצאות מגדר הרגיל. ברם בעבודתו מלאת המרץ. ברוסיה גכנסה הפרעה עם פרוץ מלחמת רוסיה-יפן בשנת תרס"ה, ונקודת הכובד של העבודה המזרחית העולמית, הסתמנה אז בחלק השני של המרכז העולמי: בפראנקפורט. אף החלק של המרכז העולמי ברוסיה עבר לשם.

בשנת תרס"ח קיים הרב מ. שליחות מיוחדת מטעם המרכז העולמי. לארץ ישראל, שעליה החליטו חברי המרכז העולמי ברוסיה בחורף שנת תרס"ח.

ובבואו לא"י היתה ראשית התענינותו בחנוך האברי שם. נפגש עם הגאון ר' שמואל סלאנט, שהיה אז "מרא דארעא דישראל", וכן ניהל התייעצויות שונות עם מנהלי החנוך של אז ונתן את דעתו ואת מרצו לסדור החנוך הדתי ולבסוסו, פעולתו הביאה לידי זה, שביה"ס הדתי "תחכמוני" ביפו יעבור לרשות המזרחי ולפקוחו, כפי ההחלטה המיוחדת של הועידה בפרנקפורט בחודש אלול שנת תרס"ח. זה היה פרי יגיעו במשך שהותו בארץ; כך המשיך את פעולותיו הענפות למען המזרחי בגולה ברוסיה ובארצות אירופה עד עליתו ארצה בקביעות בשנת תרע"ג.

כאן מתחילה תקופתו השניה בדרך חייו. עם השתקעותו בארץ, פעל כנציג המרכז העולמי של המזרחי, קיבל למעשה תחת פיקוח המזרחי את בית ספר "תחכמוני", ששמש — כאמור — תא ראשון לרשת החנוך של המזרחי שהיה מיסדה. הוא אף נלחם אז למען השלטת השפה העברית בבתי-הספר, ויצא בחריפות במאבק נגד חברת "עזרה" הברלינית, שרצו להנהיג "לפי שעה" את ההוראה בשפה הגרמנית בטכניקום בחיפה, ובישבו בקביעות בארץ יצא גם משם לעתים קרובות לתפוצות הגולה, להשתתף בישיבות המרכז העולמי ולועידות המזרחי, וכן למען ארגונו וביסוסו של המזרחי. כך ידועה השתתפותו בשנת תרע"ט בחודש סיון במועצת המזרחי שהתקיימה בהחבורה, שם עורר שאלת ההתישבות, כן השתתף הוא בקונגרסים ציוניים (החל מקונגרס השני תרנ"ב), מאז הוא משמש במשך שנים חבר הועד הפועל הציוני, ומשתתף בישיבותיו באופן פעיל.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה וכניסת טורקיה לזירת מלחמה זו, ערכו חיפוש בביתו ביפו, והוא נאסר על ידי השלטון הטורקי בשל פעולה ציונית, ונידון לתלייה ע"י ג'מל פשה, אולם לאחר השתדלותה של ההסתדרות הציונית באמריקה, שוחרר וגורש מן הארץ, ירד מצרימה, ומשם עבר לאמריקה, עד יעבור זעם, שם שהה משך ארבע שנים, גם שם נכנס ראשו ורובו לעבודה למען המזרחי ולהאדרת כחו בארצות הברית, הוא הביא לכל הקהילות היהודיות שם את דבר הציונות הדתית, פירסם מאות מאמרים בעתונים שבהם החדיר את הרוח הארץ-ישראלי ואהבת בנין הארץ לפי התורה והמסורה בקהל הקוראים הרב באמריקה. השתתף באופן פעיל בוועידות המזרחיות שנתקיימו שם במשך שהותו, ונכרת היתה השפעתו הגדולה על פני מהלך העבודה של המזרחי שם, כן יש לציין דבר הכרזת "קרן ארץ ישראל" מיסודו של המזרחי בהשפעתו.

עם תום המלחמה, חזר לארץ ישראל בספינה הראשונה שהגיעה לחופי הארץ, ונכנס לזירת העבודה של המזרחי מיד, בהיקף ובהינף-יתר, ביזמתו הועבר לירושלים המרכז העולמי של המזרחי שעמד בראשו עד שנכנס להגהלת הסוכנות היהודית, ומשם יצאה ההוראה המעשית לכל תפוצות הגולה. ידו היתה בכל פעולות המזרחי בארץ בשטח החנוך, ההתישבות ובשטח התורני הרוחני, משתף פעולה בארגון הועד הלאומי ואספת הנבחרים, נלחם נגד משפט השלום החילוני ודרש אך ורק משפט תורני, וכן נתן את ידו למשק ולכלכלה, ביסדו את בנק המזרחי, מן הכספים הראשונים שאסף בעצמו בשעת בקורו בבגדאד, היה מן הראשונים שהביא דבר א"י והתחיה הרוחנית אל אחינו הספרדים בארצות המזרח, וכן עבר שוב בשליחות המזרחי בכל ארצות אירופה, להפיץ את דבר

הארץ ותחיתה הרוחנית-הכלכלית בכל קהלות ישראל, שם רכש לעצמו תלמידים ומעריצים רבים. בשטח החנוך יש לציין שהודות לו נתקבלה ההחלטה בוועידה הציונית בלונדון באדר תרע"ט, ששימשה מפנה בשטח החנוך הדתי.

גולת הכותרת של עבודתו היישובית והצבורית, היא ייסוד הרבנות הראשית בא"י וארגונה, יחד עם מרן הרב קוק זצ"ל, שהתקרב אליו ועמד במחיצתו ופעל לפי הדרכתו; הוא ניסח את חוקת הרבנות ואירגן את כינוס היסוד ששימש לו יו"ר, שהתקיים ברוב פאר והדר בימי י"ד—ט"ז אדר ראשון תרפ"א בירושלים בנוכחות הנציב העליון מר הרברט סמואל, מזכיר המשפטים של הממשלה מר נורמן בנטביץ ומושל ירושלים מר סטורס, ובהשתתפות רבנים ועסקנים חשובים.

משנת תרצ"ה נבחר מטעם המזרחי בהנהלה הציונית, ושמש בה כסגן יו"ר ההנהלה, כן עמד בראש המחלקה למלאכה ומסחר זעיר, ובראש המחלקה לעניני דת, מלבד פעילותו הערה בשטחים שהיו נתונים ברשותו בהנהלת הסוכנות, אנו רואים אותו עוסק בפעולות צבוריות אחרות, הוא מקדיש תשומת לב מיוחדת לצרכי המעמד הבינוני, משמש כיושב ראש הנהלת החברה "עידוד" בע"מ, חברה למתן הלואות קונסטרוקטיביות, וראש המרכז ל"גמילות חסדים" בארץ ישראל, המפקח על קרוב למאתיים קופות גמ"ח בכל ערי הארץ ומושבותיה. הופעותיו כלפי חוץ היו אמיצות ורוחשות כבוד לעם ישראל, התיצב בפני מלכים ושרים, בכבוד וגאון לאומי, שוחח ארוכות עם המלך פייסל בבגדאד, השתתף בשלחן העגול בלונדון בשנת תרצ"ח (1938) ומילא את שרותו הלאומי בנאמנות ובשלמות, כן השתתף בשנת תש"ו בשיחות עם הממשלה הבריטית בראשות שר החוץ הבריטי בוויין ודבריו האמיצים שם זכו להדים חיוביים בעתונות אנגליה. כן הופיע בפני ועדת החקירה של האומות המאוחדות. הופעתו היתה חדורה להב-האמונה ולהט-קודש לעתיד עם ישראל בארצו העתידה והנצחית, שעשה רושם בל ימחה על חברי הועדה.

ואני מוצא לחובה לציין תופעה אחת שלא אשכח לעולמים, היה זה בשנת תש"ה, בחודש תשרי (ספטמבר 1945), בעת שהתקיים המשפט בחיפה נגד עשרות אסירי ציון, שנקראו אז "אנשי המחתרת" נגד השלטון הבריטי בארץ, (ביניהם היה גם בנו יחידו של כותב הטורים האלה) והנה הופיע שם הרב מהרי"ל מימון ז"ל בתור עד, עמדתו האמיצה והגאוה הלאומית שלו, עוררו כבוד ודרך ארץ בתוך סגל השופטים, לידי שיא מרומם הגיע בדברי עדותו החטובים שנאמרו באופן זמרץ ומלאים פתוס לאומי, באמרו: "כל הכבוד בעד ילדי הנוער הללו האמיצים, הנאבקים על מדינה עברית עצמאית, להחזיר את עטרת העם העברי ליושנה... הם פטריוטים נאמנים של עם ישראל וארץ ישראל, ואין להם מקום למשפטים ולבתי כלא, אלמלא הייתי צעיר בימים, הייתי מצטרף אתם במאבקם זה למען שחרור מולדתנו מידי זרים"... דברים אלו הלמו-מחצו את השופטים ואת הקהל הגדול, ומשפחות הצעירים שהיו נוכחים באולם המשפט, ובוזה קנה אז את עולמו.

ויצויין עוד, סבלו הרב ומאבקו עם השלטונות "בשבת השחורה"... בשבת

ס' קרח א' דר"ח תמוז תש"ו, שבו ביום הקיפו גונדא של חיילים בריטיים,

כשלושים במספרם את ביתו, ואסרו אותו, וכשסירב לנסוע בשבת, ואחרי שהבטיחו לו שיתנו לו את האפשרות ללכת רגלי אל המשטרה, התחרטו אח"כ זהיכחו ופצעוהו, הרימו אותו בציציות ראשו וקלעו אותו כשק של תפוחי אדמה רקובים לתוך מכונת צבאית, והביאוהו למאסר בלטרון במקום אשר שמה היו אסורים מאות יהודים חפים מפשע; מאסרו זה עורר רעש גדול בשעתו, ביחוד בזה שהבריטים הכריחוהו לחלל את השבת. לא ארך הזמן וביום עש"ק י"ג בתמוז תש"ו, שוחרר ממאסרו, לפי פקודה מיוחדת של הנציב העליון, אולם הרושם העגום והטרגי של מקרה זה, נשאר חרות בדברי ימי היישוב ומאבקו הלאומי, וכך התבטא הרב מ. בצער ובכאב לב: "שלש פעמים נאסרתי: פעם על ידי השלטון הצארי ברוסיה, פעם בא"י ע"י השלטון הטורקי, ועתה ע"י הצבא האנגלי, והחטא: אהבתי לארצי, בשתי הפעמים הראשונות לא הכוני ולא פצעוני, וחכו למאסרי למוצאי שבת, ודוקא השלטון "הנאור": אנגליה, הראה את עריצותו והכריח אותי לחלל שבת, ובידים "ידי עשו", אנסו אותי לנסוע בארץ ארבע שעות, ובוזה המיטה עליה אנגליה חרפה במעשים נמבזים כאלה".

שתי תקופות חיו הללו, היו שנות השיא בעבודתו המאומצת למען הארץ ותורתה, ולמען תנועת המזרחי. במשך הזמן הזה ביקר 14 פעם באמריקה ובקאנאדה (ובפעם החמש-עשרה ביקר באמריקה כבר בעת היותו שר בממשלה), מלבד בקוריו התמידיים בארצות אירופה. ולא לחנם זכה לכינוי "המזרחי הנווד", כי תמיד נסע כאמור מארץ לארץ, ומעיר לעיר בשליחות ציונית ו"המזרחי".

ה.

התקופה השלישית בימי חיו, היתה תקופת ראשית תקומת מדינתנו היקרה עד הימים האלה. אין לשער את גודל שמחתו וצהלתו בתוך שאר בני ישראל. עם כינון המדינה, אחרי שזכה לראות פרי יגיעו ועמלו "במדינה בדרך", הוסע ע"י הליקופטר מירושלים הנצורה אז, והשתתף בחגיגת ההכרזה על מדינת ישראל במועצת המדינה שנתקיימה בת"א ביום ה' אייר תש"ח (14.5.48) וגדול היה הרושם, בשעה שתיכף אחרי קריאת מגילת העצמאות של המדינה על ידי היו"ר, התפרץ הרב מ. בהתרגשות ובדמעות גיל בברכת "שהחיינו" בשם ובמלכות. אז נכנס לממשלה ונבחר לשר הדתות ולשר לטפול בנפגעי המלחמה.

ביזמתו ובפעילותו במשרד הדתות, הוקם השיפוט הרבני, והוכרה הסמכות הרבנות המלאה בענין אישות, ועוד. הוקמו בתי דינים רבניים במדינה, הוקמו מועצות דתיות בהרבה מקומות, שבידיהן ניתן התפקיד לניהול הענינים הדתיים ושרותיהם, בתאי המוסדות המוניציפליים במדינה, כן הועברו גם הפעם על ידו ובראשותו, הבחירות השניות לרבנות הראשית לישראל ולמועצתה ביום כ"ט שבט תשט"ו, יש לציין גם את יזמתו להעברת הכנסת והממשלה למשרדיה לירושלים.

גם בתפקידו השני, בתור שר לנפגעי המלחמה, הראה ערות ופעולה, התענין בגורל הסובלים והנפגעים ע"י המלחמה, באופן ישיר ובעקיפין, והשתדל

לתושיט להם עזרה קונסטרוקטיבית בכדי להקל על שיקומם וסידורם. הרב מ. לא התרכז רק לעצם תפקידיו בממשלה שנמסרו לו, והיה ער לכל הבעיות וענייני המדינה, שעלו על סדר יומה של הממשלה עם התפתחות המדינה ושכלולה, עמד על משמר היהדות הדתית הנאמנה, ושקד בכל כוחו והשפעתו על האינטרסים של היהדות הדתית במדינה, אף הראה אומץ ועמד ללא חת, ובתגובה הראויה, לעניינים שנראו לו כפגיעות בענייני הדת ובענייני המדינה גם יחד, ולא פעם איים בהתפטרות בקשר למקרים ואירועים שונים, שהתנגד בכל תוקף לעמדת הממשלה, ויש וגם הוציא לפועל איומיו והתפטר מחברותו בממשלה, כגון בהתנהגות הממשלה בענין אג"ת הנשק „אלטלינה“ (זאב ז'בוטינסקי) של האצ"ל, ואף סירב לשוב לתפקידו בממשלה למרות תביעת הסתדרות המזרחי, שיחזור בו מהתפטרותו זו; הוא אף מנה סיבות נוספות שהגיעו להתפטר: א) מסירת תיק המשפט לעו"ד פליקס דונבליט, היות ואינו מכיר את המשפט העברי לחלוטין, ב) קיפוח בתי הדין של הרבנות, ג) אי-הקמת מטבחים כשרים בצבא, ד) עוד טענות ותביעות שאינן מתמלאות ע"י הממשלה. ורק אחרי שהובטח לו, שיוכנסו התקונים הדרושים, חזר לממשלה, כך היה מסתמך בדרכו של הרב מ. בכל התקופות שעברו בחייו, המאבק התדירי והבלתי-נלאה, למען עקרונות ביהדות ובציונות ללא חת ורתיעה, ובזה היה ייחודו.

ובדברי על עוז רוחו, ועמדת-תקיפותו בעקרונותיו ובהשקפותיו ובעקשנות מיוחדת ללא זיו כל שהוא, שהיו לו, לא אפסח גם על נקודה זו: שלפעמים גם לא התחשב עם-דעת התנועה כולו בשעה שמצא שהשקפתו ועמדתו היא הנכונה וישרה הקולעת למטרה ביותר.

צינתי דבר אחד בנוגע לעמדתו בממשלה עד כדי התפטרות, אפילו בנגד לדעת תנועתו, וכן יש לציין עמדתו החזקה בענין בחירות לרבנות הראשית בפעם האליטית עם פטירתו של מרן הגרא"י הרצוג זצ"ל, שגם כאן הראה עמדה חזקה ועקשנית בתור ראש הועדה הבוחרת, להחיש את הבחירות בנגד לרצונה של תנועת המזרחי שדעתה היתה לדחותן לזמן קט. אולם בחשבונו סרפי לא היו ב"ה תקלות ומכשולים, וכשם שבעובדת התפטרותו מהממשלה חזר בו, ונכנס שוב לממשלה, כך גם בענין הבחירות לרבנות הראשית בפעם האליטית נבנע ונענה, והבחירות לא נתקיימו, והתפטר מלהיות חבר הועדה הזאת וראשה, כי לכל לראש, למרות עמדתו החזקה, היה איש אחריות צבורית, ממהיג התנועה ויוצרה, ועל זאת היתה תהלתו!..

כן יש לציין במיוחד על הצעתו הנועזת בקימום הסנהדרין במדינה. כתב הרב מ. מאמרים לבסוס הצעתו, אולם משום-מה הצעתו נשארה בתור נושא לדיון מבלי שהוצאה לפועל.

1.

הנה שרטטנו, בשרטוט-מה, את דמות דיוקנו של מורנו וידידנו הדגול והגדול כמהרי"ל מימון ז"ל. מתוך השרטוטים והקווים הקצרים הללו מתבלטת אישיותו המזהירה — סגונית רבת-אנפין, ורבת הפאר וההדר, בה התרכזו

שני כחות הנפש הללו: גם ספרא וגם סייפא, איש הספר ואיש ציון, ושני התחומין ינקו מהדדי; את ציונותו, אהבתו היוקדת לארץ ישראל ינק מתוך הספר, מתוך התלמיד-חכמיות שבקרבו, שספג לתוכו עושר עצום של תורה וחכמה, וגם הספר ינק מתוך "אורת א"י" בחינת "וזהב הארץ ההיא טוב, אין תורה אלא בתורת א"י ואין חכמה אלא בחכמת א"י", וכך קמה בו המזיגה הנפלאה: "ספרא וסייפא"...

ובשולי המאמר הזה, נעמיס עליו דברי הגמרא בחולין (ד' צ"ה ע"ב) "רב בדיק במברא ושמואל בדיק בספרא, ר' יוחנן בדיק בינוקא", הנה שלשת האמוראים הגדולים, בדקו ומששו את דופק העם ואת קיומו הנצחי ותנאיו, האחד ראה בבצור המברא, הגשר החזק, גשר החיים לאדמת המולדת, לבצרה זלבססה, עדי שתקבוץ את בניה לתוכה, ולהחיותם על אדמתם, השני ראה את גורל עתידו של עמנו בספרא, בבדיקת מצב הספר בעם ישראל, למוד התורה וחביבותו, הרבצתו והשתרשותו בחיים, שבה יבדק עם ישראל וכאן יחרץ קיומו, והשלישי אומר שגורל עתידו של עמנו יבדק: "בינוקא" במצב של "תינוקות של בית רבן", חנוכו ואמונו של הדור הצעיר על ברכי התורה, זהו האות והדגם של קיום עם ישראל ובסוסו בארצו, "ובנינו ערבים לנו"... ואמנם, "אלה ואלה דברי אלקים חיים", עם ישראל יקום ויחיה על אדמת מכורתו, יבנה לו את הגשר הבריא והאיתן, את "המברא", את משקו וכלכלתו, אבל יחד עם זה, על יסוד של "הספר" ו"הינוקא" — ספר הספרים, ועתיד הרוחני של דור העתיד, זהו היסוד של חיינו, "ואידך פרושא זיל גמור"...

שלושת העיקרים והיסודות הללו היו ממוזגים בו, בהם עבד, יום, פעל ומצא כדי מידתו, עבודה למען ציון הנבנית בפועל ובמעשה ממש, התמסרותו הערה למען חינוך ילדי ישראל לפי דרכי התורה והמסורה ועל כולם, הצמדתו לספר; שקדנותו בלמוד התורה, ידענותו הרבה ובקיאותו הנפלאה במערכות התורה שבכתב ושבעל פה, שעל ידי זה הת"ח שבו, מרחף על כל מעשיו ומפעליו, והחוט המשולש הזה עבר על פני כל חיינו.

בתדהמה נתקבלה הידיעה על פטירתו של האי גברא רבא ויקירא, שר וגדול שנפל בישראל, הרב מהרי"ל מימון ז"ל, ופטירתו עוררה הד כביר בכל העולם, כי חייו היו שזורים ומעורים עם כל העם היהודי בארץ ובתפוצות, שלמענו מסר את נפשו, אונו וכחו. אתו עמו חלפה ועברה תקופה בת עששים שנה ויותר, שבה פעל ועשה, הדריך וחנך דור שלם למען ציון — המצויינת ברוחה של תורת ישראל,

זכרו לא ימוש מאתנו לדור דורים, ולטוב ולברכה יחרת-ויחרט שטי בלוח לבו של עמנו הקם לתחיה.
תנצב"ה.

הרב ר' משה שמשון וסרמן זצ"ל

נולד בברודי אשר בגליציה בדי' שבט תרנ"א. מגזע הגאון בעל "תוספות
יום טוב" ז"ל, ומבעל "תוספת שבת" הגאון ר' רפאל מיזליס ז"ל.

עוד בנערותו הצטיין בלמודיו ולן באהלה של תורה בהתמדה "ובוצין
בוצין מקטפיה ידוע", למד בישיבת "תומכי אורייתא" בברודי, תחת הנהלתו של
הגאון ר' אברהם מנחם הלוי שטינברג ז"ל, בעל המחבר שו"ת "מחזה אברהם".
זכן למד אצל הגאון ר' אברהם בנימין קלוגר, בנו של הגאון מהרש"ק ז"ל, ומהם
אף קיבל סמיכת הוראה.

משנת תרע"ד עד סוף ימיו שמש ברבנות. עמד בשירותה הנאמן ועל
משמרתה במסירות. ראשית צעדו בשדה הרבנות היתה בשנת תרע"ד כשנתמנה
לחבר ועד הרבנים בברודי, ובשנת המלחמה הראשונה תרע"ו, הוזמן מהממשלה
האוסטרית הונגרית לרב צבאי לטפול בפליטי-מלחמה יהודים בגליל קירכדורף
ושטייער באוסטריה העלית. כן שימש אז כרב שני בק"ק שטייער ליד הרב ר'
אברהם אורבך ז"ל. בשנת תרע"ח אחרי המלחמה, נתמנה לדיין בק"ק ליבק. כרב
הקהלה כיהן אז הרב ד"ר שלמה קרלבוך ז"ל, ואחרי פטירתו מילא את מקומו.
בשנת תרפ"ד נבחר לרב ומו"צ בקהלת דרמשטט והסביבה. בשנת תרצ"א נבחר
לדיין ואח"כ לראב"ד בקהלת ברסלאו. כל ימי שמושו ברבנות בגולה, הצטיין
בעבודתו הקדושה, בהרבצת תורה ברבים, בטפול נאמן בחנוך הילדים והנוער,
ובעסקנות הצבורית המקיפה והנמרצת, היה אהוב על הצבור, באשר נפשו היתה
מעורה ומשולבת עם הצבור, אשר למענו עבד ופעל ללא הרף, וללא לאות.
עם עלייתו ארצה בשנת ת"ש נתמנה עוד באותה שנה לרב בשכונת נוה-
שאנץ ולחבר הרבנות הראשית של תל-אביב-יפו, אף השתתף כחבר בית-דין
של הרבנות הראשית במשך שמונה שנים.

כאן מצא שדה פעולה ענף בהרבה שטחי החיים, הרביץ תורה ברבים
בשעורי התורה המאלפים בבית הכנסת "בית אולפנא", שרבים רבים היו משומעי
לקחו, ושתו בצמא את דבריו בהלכה ובהגדה.

מלבד למדנותו בשטח ההלכה ידיעותיו המרובות בתורה ובקיאותו הנפלאה
בהלכה, היה דרשן מפואר, שתיבל בדרשותיו אמרות נגוהות, ברקי רעיונות
נוצצים, וקטעי מחשבות נהדרים, שהיו מרשימים מאד את קהל שומעיו ומעריציו.
גדול חלקו בביסוס החנוך הדתי בשכונה ובסביבה. מספר שנים איכסן "בית
אולפנא" תלמוד תורה לילדים, שהיה תחת חסותו ותחת הדרכתו הישירה.
ולגולת הכותרת של מפעלו בהרבצת התורה תשמש ייסודה של ישיבת חסידי
ריוזין אשר ברחוב בני-ברק, שלה הקדיש את מיטב כוחותיו בין בהנהגת הישיבה

במובן התורני ובין בדאגתו הערה למימונה ולכלכלתה ובה היה חיי רוחו ונשמתו. ישיבה זו התנהלה על ידו עד פטירתו ממש. נוסף לזה היה פעיל בשטח הצבורי והסוציאלי גם יחד, כי על כן נחן במדות נעלות ותרומיות, ולבו העדין והרך, היה ער גם לדאגת היחיד שפנה אליו במצוקתו והיה מקל עליו עד כמה שהיה לאל ידו. בעזרתו וביזמתו, יחד עם רעיתו הרבנית — שתבדל לחיים ארוכים — הוקם בעזרה כספית של „נשי מזרחי“ ויניפג—קנדה, — מעון ילדים, הנותן מחסה למאה ועשרים ילדים בקירוב. בייחוד ממשפחות מרובות ילדים. כן נוסדו על ידו בשכונה ועל יד בית הכנסת אגודות סעד ועזרה של גמילות חסדים וביקור-חולים, שהתנהלו בעת כהונתו, בחסותו, בהשראתו ובפעילותו הישירה. אכן שלשת העמודים „תורה ועבודה וגמילות חסדים“ היו קשורים ומשולבים בכל ימי חייו ממש.

שקדן היה תמיד בלמודיו, אף הוציא פרי תורתו „תורה דיליה“ לאור עולם. דרך למודו היה מקורי, נשען על סדרנות יסודית וחדירה הגיונית לעצם הענינים, כמאמר הירושלמי (הוריות פרק ג' ה"ה) „סודרן קודם לפלפולן“, זה משתקף בספרו „שאלות משה“ שו"ת שהוציא לאור בשנת תשי"ז, ששם מראה את כחו בברורי הלכות, כמה מהן אקטואליות, שהשיב לשואליו, ועשה רושם גדול בעולם הרבנים והלומדים בשעתו. הוא אף עמד בקשרי משא ומתן של הלכה עם גדולי הדור, כגון: הגאון ר' מאיר אריק ז"ל, הגאון ר' חיים עוזר גרודזינסקי ז"ל, הגאון ר' יחזקאל בנעט ז"ל, ועוד. מלבד ספרו זה השאיר אחריו ברכה בכתובים: א) ליקוטי דינים מתוך ספר „פרי מגדים“ יו"ד, הנחוצים להלכה ולמעשה בשם „ליקוטי פירות“. ב) דרשות על שבתות ומועדים והזדמנויות שונות. חלק מהדרשות נדפסו בספר „ילקוט הדרוש“ חלק ב', שיצא לאור בשנת תרפ"ה ע"י הרבנים הגאונים ר' א. ליפא ויסבלום ניו-יורק ור' שלום לויטאן, אוסלו. כן השתתף בתור משלים ומגיה בספר „בית יוסף צבי“ על מס' ביצה, שיצא לאור ע"י בניו של הרה"ג ד"ר שלמה קרלבך ז"ל בשנת תרפ"ח בברלין. כותב הטורים עמד בקשרים הדוקים עם הרב וסרמן ז"ל לשם פעולה משותפת בכל שטחי החיים בתור שכנים קרובים, והוא היה תמיד ער ומסור ברצינות לכל הענינים, בשכונה שבה כיהן וגם מחוצה לה. נעדרה מאתנו אישיות נהדרת רבת-גוונים, ואדם המעלה במידותיו ובמוסרו וגדולה האבדה שאינה חוזרת, מי יתן לנו תמורתו!

הרב יוסף דב הכהן זצ"ל

(רבה של חדרה).

בעש"ק, ב' ניסן תשכ"ב נסתלק הרב ר' יוסף דב הכהן זצ"ל, רבה הראשי של חדרה. כבן שמונים היה במותו, וכששים שנה ישב על כסא הרבנות בארץ ובחו"ל. נתפרסם כגאון בהלכה וכדרשן בעל שיעור קומה. נולד בכפר ע"י ניסביו, רוסיה הלבנה. ראשית צמיחתו בישיבת ולוזין, אח"כ למד תורה בישיבת טלז. הוסמך ע"י גאוני ליטא, ולאחר שנשא לאשה את בת הרב מרומנובה ר' אליעזר גולדברג זצ"ל, שהיה ידוע ומפורסם כצדיק ובעל-מופת, נתקבל כרב בזסלב, בסביבת מינסק. זמן מסוים שהה באנגליה והיה מבאי-ביתו של הרב ש. י. הילמן זצ"ל הראב"ד בלונדון. בשנת תרפ"ד עלה לארץ ורכש לו חלקת אדמה במגדיאל ע"מ להתישב שם, אולם בשנת תרפ"ה נתקבל כרב בחדרה, בה חי ופעל עד יומו האחרון. עם ייסוד המושבות שבסביבה היה רבם של כל הישובים, והיה רוכב על החמור או מכתת רגליו ממקום למקום בכדי למלא את צרכיהם הדתיים. דאג למינוי רבנים ושוחטים בסביבה, וכן להקמת בתי כנסת ומקואות. לחם על ייסוד בתי-ספר דתיים בחדרה ונתן יד להקמת ישיבה בחדרה מייסוד ישיבות נוברדרוק. עסק, נוסף על השאלות הרגילות בהלכה, גם בהלכות התלויות בארץ. נדפסו ממנו כמה תשובות והרבה מאמרים בחידו"ת. השתתף גם במאמרים ב"התורה והמדינה".

*

(ממילי דהספידא במלאות השלשים, בבית-הכנסת הגדול בחדרה)

„וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא“.

יש לפעמים ובהעדרו של האחד מתגלמת סיומה של תקופה. אכן כך הם הדברים בבואנו להספיד את זקן רבני הסביבה, אשר מלך קרוב לארבע עשרות שנים בארה"ק, ואשר בעלותו ארצה כבר היתה מאחוריו מסורת נכבדה של עמידה בראש עם קודש בחוץ-לארץ. לא רק את הרב הגאון ר' יוסף דב הכהן זצ"ל אנו מספידים, כי אם את „כל אחיו“, את רבני עיירות ליטא ורוסיא הלבנה, אשר היו ואשר אינם עוד, ואשר הנפטר הגדול היה אחד משרידיהם האחרונים. זה היה טיפוס של רב גדול בתורה, שיחד עם זה הוא מעורה בקהלתו ומתוה חלק בלתי נפרד מהנוף שלה. „כל מיילי דמתא עליי רמיין“, ומתוך כך, ולשם זה, אינו עג מסביבו עוגה צרה של בעלי בתים מסוימים, אלא מטפח קשרים גם עם חוגים מתרחקים, שבעצם התקרבותו אליהם מרסנת אותם במדת מה, ומעוררת בקרבם יחס של דרך ארץ כלפי התורה ונושאי דגלה.

רן כקנה וקשה כארז, נעים הליכות, מעורב בדעת עם הבריות, מתענין בגורלו האישי של כל אחד מבני הקהלה, מושיט עזרה לעתות בצר, ויחד עם זה — מוכיח בשער, מוקיע את הצריך תיקון ואינו מפחד מלהגיד האמת גם אם זהו שלא לרצון ה"תקיפים" ופרנסי הצבור. מנהיגות אמת, אשר אינה דורשת לכבוד עצמה, אשר באה מכח התורה ורק אור התורה מתוה לה את דרכה.

"רב יוסף אמר: אי לא האי יומא (שלמדתי תורה ונתרוממתי, רש"י), כמה יוסף איכא בשוקא" (פסחים ס"א). מכירים אנו גם מכירים את אותם, מנהיגים' המצויים בשוק, המחליפים פניהם לפי רוח הנושבת, אשר אין להם דעה מוצקה משלהם ואשר נגררים אחר הצבור במקום להנהיגו — "כמה יוסף", היום כזה ומחר אחר, הכל לפי האשוק, הכל לפי טעם ההמון... הרב ר' יוסף דב דנן בעקבותיו של רב יוסף בעל המימרא בפסחים, למד תורה ונתרומם, עלת ונתעלה. מכח התורה בא ומסמכותה ינק, ועל כן היתה זרה לו ההתאמה לפי רוח הצבור, הוא נאבק על שלו, הוא נלחם, גם אם הי' עליו להיות בודד במערכה, כי על כן הוא בא מכח "האי יומא", מכח הצו האלקי, אשר הוא הוא הקובע. זה הצבור ידע זאת והעריך זאת, על כן היה מכובד אצל כל החוגים, גם אצל

אלה שבאורח חייהם הפרטי היו רחוקים מאורחא דמהימנותא. היכן מוצאים כיום טיפוס רבני מסוג זה לדעת להלך כנגד רוחו של כל אחד, למצא שפה לקרוב ולרחוק, לא לוותר במלא נימא על דרישות התורה ויחד עם זה לא להרחיק? אכן — "וימת יוסף וכל אחיו" — "וכל הדור ההוא" — לא רק הטיפוס הרבני הזה נעשה נדיר יותר ויותר,

גם הטיפוס הבעלזביתי מאתו סוג בו פעל, הולך ונעלם מן האופק. לא לחנם הלך בשעתו המנוח ז"ל לחדרה, היה בו מן המשותף עם המתאחזים הראשונים, בוני מושבה זו. "יוסף הודה בארצו" (דב"ר ב'). הרב ר' יוסף דב הכהן אף הוא "הודה בארצו" — הוא נמשך בעבותות אהבה לארץ ישראל, ומבחינה זו היה אחד החולמים ולוחמים של דור חבת ציון, אחד מן החבורה אשר הודות לאמונתם, אהבתם ומסירות נפשם קמה וצמחה מבין הביצות הממאירות והקדחת המכלה — זו המושבה חדרה, זו העיר חדרה.

כשהגולה היתה עוד בשלותה, כשקהלות ישראל עוד חיו חייהם בערי ועירות, "תחום המושב", עזב הוא את כהונתו ועלה לארץ, הוא ויתר כבודו על הסידור החמרי שהיה יכול להשיגו בחוץ-לארץ ועלה לארץ מתוך נכונות לסבול, ולקבל באהבה את יסורי הקליטה. בתנאים-לא-תנאים נכנס לחדרה, אשר היתה עדיין באותה שעה בחיתוליה, מושבה אחת מבין אותן ספורות הראשונות לציון, המפורות כאיים בודדים בין הישוב הערבי על פני כל הארץ, כשכל אחד מבניה בונה היסטוריה ארוכה של סבל, של עקשנות ושל מסירות נפש מאחוריו. כאן מצא מקומו המכנה המשותף — חבת ציון, קרב אותו לבעלי בתיו וקרב אותם אליו.

ויחד אתו הלך גם "כל הדור והוא", הדור החולם והלוחם את שיבת ציון. זו כבר כיום לא אותה מושבה מנמנמת בצהרי יום, דוגמת חדרה לפני ארבעים שנה. הוא זכה להשתתף בחבלי גידולה, והוא זכה לראותה גדלה ומתפתחת כעיר מרכזית אשר סביבה מושכות ומושבים, כפרים וקיבוצים — עיר ואם בישראל.

וכמה היה שמח בשמחת הגידול, בשמחת תקומת המדינה, בשמחת עצמאות ישראל. הוא לא נשאר עומד מן הצד. בכל שמחה של מצוה, של מושב התוקף יחד בארץ אבות, בכל שכונה המתוספת, בכל בית כנסת המוקם, בכל "ישיבה" הנוסדת בסביבה, לא היה נפקד מקומו של הרב כהן זצ"ל. בכל מקום היה מופיע, בכל הזדמנות היה מעניק ברכתו, ברכת כהן, כשהוא מעלה זכרונות העבר, כשהוא מודה לד' על ההולך ומוקם, וכשהוא נוסך בהוה מהוד קדומים של ימים עברו. "נקבר בארצו" — (דב"ר הנ"ל) — מה שהרבה מבין חבריו הרבנים מקהלות הגולה לא זכו, זכה הוא. זכה להטמן בין אחיו, בין בני "הדור ההוא", אשר בגופותיהם ריפדו את הדרך לתקומת ישראל. וכשחדרה, זו העיר, אשר שינתה את פניה מאז ראשיתה לבלי הכיר, ליותה את רבה למנוחת עולמים היה מורגש היטב האבל והכאב על האבידה של האדם הגדול, אשר ליות אחתה כגרת דרך ארוכה עד אשר באה הלום.

*

הגמרא מספרת (מ"ק כ"ה:) כשמת רב יוסף נשקו. כיפי דפרת אהדדי (כיפאות של גטאים נשתברו, רש"י). גם ר' יוסף דב הכהן ז"ל היה איש הגטאים; הוא ידע למצא טפה מתאופת, בשעה זו אשר נדמה שאין האחד שומע שפת רעהו; הוא היה האיש אשר לכל באי שער עירו היה בפניו דרך־ארץ ומורא רב, ואשר גם רחוקים הרכינו ראשם בפניו. בפטירתו נשתברו כיפאות הגטאים. מי יגשר הגטאים, מי יקרב רחוקים, מי יעמד על משמר התורה באחת הקהלות החשובות והותיקות בישראל?

חבל על דאבדין ודלא משתכחין.

ת. נ. צ. ב. ה.

הרב ר' משה גלזר ז"ל

רבו של הר הכרמל, חיפה.

בח' באייר תשכ"ב הלך לעולמו הרב ר' משה גלזר, ז"ל, רבו של הר-
הכרמל. כעשרים ושתיים שנה ראו תושבי שכונת אחוזה והר הכרמל את הרב
ר' משה גלזר, ז"ל, בלכתו בבוקר ובערב לבית הכנסת ובשובו ממנו כשהוא מקדים
בשלום כל אדם בחיובו הטוב.

עריסתו של הרב ר"מ גלזר, ז"ל, עמדה בעיר סטרי, שהיתה עד חורבן
יהדות אירופה בדורנו קהלה מפוארת בגליציה המזרחית ובמאתים השנים
האחרונות עיר של למדנים, חכמים וסופרים, חסידים ואנשי מעשה. גדולי הדור
ישבו בה על כס הרבנות, בהם ר' יעקב לורברבאום, ז"ל, הידוע בשם "רבה
של ליסא", בגלל היותו שם רב דמתא כמה שנים, מחבר ספר "חוות דעת" על
ש"ע יו"ד ונתיבות המשפט על ש"ע חו"מ, ועוד, ר' אריה הכהן, ז"ל, בעל
"קצות החושן" על ש"ע חו"מ, ועוד, ר' יינזיל ז"ל, בעל שו"ת רא"י, ר' אריה
ליבוש איש הורוויץ, ז"ל, בעל שו"ת הרי בשמים.

הר"מ גלזר, ז"ל, היה שקדן וחרוץ. בבית המדרש של סטרי מילא כרסו
בש"ס ופוסקים והיה תלמידו המובהק והחביב של הרה"ג ר' שרגא פייבל הרץ,
ז"ל, הראב"ד דמתא. נסמך להוראה ע"י הרה"ג הר"מ באבד, ז"ל, רבה של לבוב,
ועוד גדולי תורה בגליציה.

עד כשנתים לפני פרוץ מלחמת העולם השניה שימש הרב ר"מ גלזר,
ז"ל, ברבנות בברין, עיר ידועה במורביה. עיר זו היתה במאות הקודמות אחת
הקהלות המפוארות באירופה המרכזית. במאה החמש-עשרה ישב בה על כסא
הרבנות רבינו ישראל, מגדולי הפוסקים האחרונים, בעל שו"ת הר"י מברונא
המובאות פעמים הרבה כמקור חשוב להוראת הלכה למעשה בבית-יוסף על הטורים.
עם התפשטותה של ההשכלה ירד בה הרבה מתח היהדות הנאמנה. תנועה זו
שהיכתה בה שרשים, הביאה לידי התרחקות מערכי התורה והמצוות, ולבסוף
לידי התבוללות. בסביבה זו ישב הרב ר"מ גלזר, ז"ל, הרבה שנים. בלהט עשה שם
נפשות ליהדות וחינך את הנוער לאהבת תורה וערכי הנצח של עם ישראל. עוד
כיום ישנם לא מעטים בארץ ובחו"ל מתושבי העיר ברין הזוכרים את רבם
בהערצה רבה. בגלל רדיפות הנאצים עלה ארצה בראשית מלחמת העולם השניה.
השתקע בחיפה והרביץ תורה ושימש ברבנות קודם בשכונת אחוזה, ואחר כך
בהר הכרמל. שם התחבב על כל שכבות הצבור חרמיו, שהעריצוהו ואהבוהו.
הרב ר"מ גלזר, ז"ל, ראה בהרבצת תורה את אחד היעודים העיקריים של רב,

ולכן עסק בה במסירות בכל הצנורות והדרכים. «משה שפיר קאמרת». בנאומיו ודרשותיו ושעוריו בתלמוד ומדרשות ומחשבת היהדות שהיה גותן לגדולים ולקטנים רכש את לבותיהם. נאם ודרש והטיף לחיי תורה ומוסר, לקדושת השבת, לחינוך יהדותי שלם. הכניס הרבה נערים למצות ובנאומיו הלבביים קרבם לקדשי האומה. היה רועה נאמן לעדתו. הרב ר"מ גלזר, ז"ל, היה גדול בתורה וחכמה, והיה גם גדול באהבת הבריות ובסנגוריה עליהם, במדות ובמעשים טובים, בפשטות ובתמימות ואימון בבני אדם. הצניע לכת. היה ענותן וטוב לב. ידע בצערן של תלמידי חכמים, ובעת הצורך עזר להם ותמך בהם בסתר, בכבוד ובתבונה. כבוד חביריו היה חביב עליו כשלו.

עבודת הרבנות היתה אצל הרב ר"מ גלזר, ז"ל, עבודת הקודש. תמיד, ללא הרף והפסק, היה מתכונן לתפקידיו. והיה עושה זאת ברגש של אחריות רבתי, בחרדת קודש. פירסם חלק א' של ספרו «אמרי משה» בדרוש ואגדה ומחשבת היהדות וצרכי הדור והשאיר כתבים בהלכה ואגדה ודרוש. לא פסיק פומיה מגירסא ומוחו ממחשבה. את הצרות והתלאות נשא בסבלנות ובבטחון.

את הרב ר"מ גלזר, הכרתי זמן קצר אחרי עלותי ארצה, במסיבה תורנית בחיפה. ומני אז נקשרנו בקשרי ידידות וריעות בפגישותינו התכופות. היה נוהג להרצות מחידושיו בהלכה, מרעיונותיו באגדה, מהערותיו בדרוש. היה מעין נובע בזכרונות נעורים על רבותיו שלימדוהו תורה ויראת-שמים. חבל על האי שופרא. יהי זכרו ברוך.